Gheorghe Şincai şi Oradea

Conf. univ. dr. CONSTANTIN MĂLINAŞ
Biblioteca Judeţeană „Gheorghe Şincai," Bihor

Împlinirea la 28 februarie a 250 de ani de la naşterea marelui Şincai ne dă prilejul să refacem iarăşi drumurile sale prin centrele de idei şi acţiune ale Şcolii Ardelene, între care Oradea a ocupat un loc remarcabil, generator de conştiinţă românească în cadrul eclesiastic, de care biografia şincaiană este puternic legată.[61] De altfel, tocmai acestea au fost temeliile, care ne-au motivat să acţionăm după 1990, pentru ca Biblioteca Judeţeană Bihor să-i primească numele, ca patron cultural, fapt cu care ne mândrim şi pe care în fiecare an îl sărbătorim, în luna noiembrie, în memoria ***Elegiei*** sale, publicată în anul 1804 la Oradea şi a scrisorii din 2 noiembrie 1811, prin care îşi lăsa manuscrisele la Oradea, în grija Episcopului Samuil Vulcan.[62] Dar legăturile lui Gheorghe

---

[61] A. Papiu-Ilarianu, ***Viaţa, operele şi ideile lui Georgiu Şincai din Şinca***: Discursu de recepţiune. Răspunsul de George Barițiu. În ședința publică a Societăţii Academice Române din 14 septembrie 1869. Cu 14 anexe şi un fascimil. Bucureşti, Tipografia Naţională, 1869, p. 20-25; Nicolae Iorga, ***Istoria literaturii române în secolul al XVIII-lea (1688-1821)***. Ediția a doua. Bucureşti, Ed. didactică şi pedagogică, 1969, vol. 2, p. 161-182; Mircea Tomuş, ***Gheorghe Şincai: Viaţa şi opera***. [Bucureşti], Editura pentru literatură, 1965, passim; Lucian Blaga, ***Gândirea românească în Transilvania în secolul al XVIII- lea*** / Ediţie îngrijită de George Ivaşcu. Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1966, p. 134; Ion Lungu, ***Şcoala ardeleană***: Mişcare ideologică naţională iluministă. Bucureşti, Minerva, 1978, p. 122-126; Serafim Duicu, ***Pe urmele lui Gheorghe Şincai***: [Excurs monografic]. Bucureşti, Editura Sport-Turism, 1983, p. 254. În special capitolul ***La Oradea*** p. 132-141; Idem, ***Pe urmele lui Samuil Micu-Clain***. Bucureşti, Editura Sport-Turism, 1986, p. 64, 78-80, 290-295; Constantin Mălinaş, ***Afinitatea lui Gheorghe Şincai faţă de Oradea***. Oradea, Biblioteca Judeţeană Bihor, 1979, 36 p.; Idem, ***Gheorghe Şincai şi Oradea***, în ***Familia***, Oradea. An 15 (115), nr. 10, octombrie 1979, p. 4; Pompiliu Teodor, ***Sub semnul luminilor Samuil Micu***. [Cluj Napoca], Presa universitară Clujeană, 2000, p. 52, 104, 108.

[62] Nicolae Densuşianu, ***Cercetări istorice în arhivele şi bibliotecile Ungariei şi ale Transilvaniei***: Raport înaintat Academiei Române. Bucureşti, Tipografia Academiei Române, 1880, 124 p. Semnalează manuscrisele operei şincaiene,

BDD-A19304 © 2004 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:28:15 UTC)

Şincai cu Oradea au fost mai multe decât acestea două, citate mai sus, au fost mai de durată, ceea ce ne propunem să refacem şi să dezvăluim în cele ce urmează.

Gheorghe Şincai a fost calificat de către B. P. Haşdeu ca fiind „*sublim Prometeu al neamului românesc*," deoarece şi-a asumat „*de bună voie furia unui martiriu de o viaţă întreagă, fiindcă îndrăznise nenorocitul a răpi pentru fraţii săi... fulgerul lui Joue: Istoria Românismului*," pe care a dorit şi a reuşit să o restituie poporului şi cercetătorilor.[63]

Putem spune, ca ipoteză de lucru, că legăturile lui Gheorghe Şincai cu Oradea au fost activate, după 1794, de necazurile pe care acesta a început să le aibă la Blaj, din cauza conflictului cu episcopul Ioan Bob, când cronicarul a fost rău tratat şi a simţit nevoia unui sprijin, găsind de bine să pornească spre Oradea, ca să ajungă la curtea episcopală a lui Ignatie Darabant, pe care-l cunoştea de amic, încă de la Blaj şi spera să fie ajutat, ca să-şi recapete postul de director şcolar, de pe care fusese alungat fără un temei intrinsec.

Bibliografia de până acum ne motivează să observăm chiar o afinitate a lui Gheorghe Şincai pentru Oradea şi nu numai a lui, ci şi a lui Samuil Micu,

---

descoperite la Oradea; Iacob Radu, ***Manuscriptele din Biblioteca Episcopiei Unite din Oradea-Mare***, în ***Analele Academiei Române***. M.S.L. Seria III. Tom. 1, Bucureşti, Academia Română, 1923, p. 263-310. Apare şi separat în extras; Constantin Mălinaş, ***Manuscrisele lui Şincai donate Oradiei*** [la 1811], în **Crişana**, Oradea, 17 martie 1979, p. 2.

[63] Ziarul ***Traianu***, Bucureşti, nr. 57, 1869. Cf. A. Papiu-Ilarianu, ***op. cit.*** p. 140. Iată pasajul prin care Bogdan P. Haşdeu rezumă solemnitatea de la Academie: „*Eri s-a ţinut în edificiul Universităţii prima şedinţă publică din acest an a Academiei Române. Domnul A. Papiu Ilarian a citit discursul său de recepţiune, la care I-a răspuns Domnul G. Bariţiu. Amândoi au vorbit despre Şincai: sublimul Prometeu allu neamului românesc, suferind de bună voie toată furia unui martiriu de o viaţă întreagă,fiind că îndrăznise nenorocitul a răpi pentru fraţii săi, în mijlocul călăilor naţionalităţii noastre, fulgerul lui Joue - Istoria Românismului!*

A descrie inspirata elocinţă a ambilor oratori în această zi de lumină, furată din atmosfera neguroasă a actualităţii, ar fi a cântări cu o mână grosolană nemărginitul entusiasm al ascultătorilor, peste putinţă. Lacrime de înduioşare curgeau pe feţele Românilor, umbra divinului cerşetoriu cu desagii pe umăru, cu cronica în sacu, cu o naţiune într-o cîrpă, rătăcia printre noi, strălucindu-i sdrenţele ca tunica lui Christu pe Muntele Taborului." În continuare, p. 141-154 sunt redate ecourile din alte reviste româneşti la evenimentul şincaian de la Academia Română, dimensionând calda îmbrăţişare unanimă de toţi românii a subiectului, astfel reînoit sub cupola Academiei Române.

BDD-A19304 © 2004 Biblioteca Județeană Mureș
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:28:15 UTC)

deoarece oraşul se ridica treptat şi ajunsese un loc luminat şi atrăgător pentru cariera publică a unor cărturari de seama lor. Acest proces se cristalizează în veacul al XVIII-lea şi îşi are începutul de pe la 1730, când sunt atestate primele şcoli, apoi se întăreşte sub episcopul Moise Dragoş (1775-1787), dar mai cu seamă sub păstorirea lui Ignatie Darabant (1788-1805), care a ştiut să fie acel Mecena, în preajma căruia corifeii Şcolii Ardelene au roit şi au găsit adăpost şi o atmosferă propice ideilor şi activităţii lor.[64] Remarcabilă hotărârea lui Darabant, sau Dorobantu, cum îl scrie A. Papiu Ilarian, ca în şcoala de pe lângă reşedinţă să se înveţe în limba română şi nu în limba germană, atunci obligatorie.[65] Ca şi

[64] Pompiliu Teodor, ***Supplexul şi Oradea***, în **Familia**, Oradea. An 3, nr. 1, ianuarie 1967, p. 8; Iacob Radu, ***Doi luceferi rătăcitori***: Contribuţii la viaţa şi operele lui Gheorghe Şincai şi Samoil Micu Clain, în ***Analele Academiei Române***. M.S.L. seria III. Tom. 2. Bucureşti, Editura Academiei Române, 1924, p. 168-287; Nicolae Iorga, ***Vechimea şi originea elementului românesc din părţile Bihariei***. Oradea, Cele trei Crişuri, 1920, p. 10: „*Episcopia Română unită din Oradea, pe timpul Episcopilor Ignatie Darabant şi Samuilă Vulcan a îndeplinit misiunea de Academie ştiinţifică românească, patronând întreaga operă culturală românească fără deosebire de confesiune. Nu numai P. Maior, Gh. Şincai, Clain au găsit adăpost la curtea celor doi mari arhierei, ci şi scriitori ortodocşi, ca Moise Nicoară, Dimitrie Ţichindeal, Dr. Ioan Piuariul Molnar, Dr. Paul Vasici*;" Zenovie Pâclişanu, ***Un vechi proces literar***, în ***Analele Academiei Române***. M.S.I. Seria III. Tom 16, 1934, p. 222-255: „*Tot atunci (1788) a părăsit mănăstirea blăjeană şi Ignatie Darabant, fiind numit episcop la Oradea în locul răposatului Moise Dragoş. De odată cu plecarea lui, centrul mişcărilor naţionale româneşti s-a mutat şi el, pentru foarte mult timp din Blaj, în reşedinţa vlădicească a lui Darabant şi a urmaşului său Samuil Vulcan*;" Vasile Bolca, ***Episcopul Samuil Vulcan al Orăzii***. Oradea, 1939, p. 85-87, 89-95, unde vorbeşte despre **Academia lui Samuil Vulcan**; Constantin Mălinaş, ***Supplexul şi Academia românească de la Oradea (1788-1839)***, în ***Valori bibliofile din patrimoniul cultural naţional***, Iaşi, Muzeul Literaturii Române, 1991, p. 16. Recent, analiza biografică, bibliografică şi ideatică a chestiunii se poate vedea la: Ioan Horga, ***Tradiţie şi nouătate în spiritualitatea românească greco-catolică din epoca luminilor - Episcopia din Oradea***. Fundaţia Culturală „Cele Trei Crişuri," 1996; Florian Dudaş, ***Românii din Oradea în epoca luminilor***. Oradea, Muzeul Ţării Crişurilor, 1996; Iudita Căluşer, ***Episcopia greco-catolică de Oradea***: Schiţă monografică. Oradea, Editura Logos 94, 2000; Constantin Mălinaş, ***Contribuţii la istoria iluminismului românesc din Transilvania: Ioan Corneli*** (1762-1848). Oradea, 2003, 316 p. cu il. şi fasc.

[65] Vasile Bolca, ***Şcoala normală română unită din Oradea 1784-1934***. Oradea, Tipografia Scrisul Românesc, 1934, p. 29; Constantin Mălinaş, ***Contribuţii la***

BDD-A19304 © 2004 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:28:15 UTC)

intensa corespondenţă cu fruntaşii mişcării româneşti din imperiu, Oradea devenind centrul spre care se îndreptau speranţele românilor de sub coroana habsburgică, într-o vreme când Blajul era în scădere, din cauza episcopului Bob, ce nu folosea neamului. Acad. D. Prodan, refăcând procesul de formulare a ***Supplexului*** … la 1790-1791, spunea că „*acţiunea se concentrează acum mai ales în jurul lui Ignatie Darabant, care e printre cei mai zeloşi, la Oradea, mai prielnică acum decât Blajul episcopului Bobb.*"[66] Iar Samuil Micu se adresa lui Darabant la 30 octombrie 1791, cerându-i să fie pentru români ca Moise, care să conducă poporul din robie la libertate: „*Vestra Ill[us]t[r]as si quod potest agere pro sua nationae non intermittat, sit alter Moises qui populum suum educat de captivitate in libertatem.*"[67] Oradea la acei ani era totodată un centru de manifestare a intelectualilor maghiari, dintre care mai mulţi împărtăşeau sau cel puţin discutau ideile revoluţiei franceze. În câteva linii, acesta este locul spre care se îndreaptă Şincai prima dată în 1796, după ce fusese destituit din demnitatea de director al şcolilor, anchetat, închis şi bătut în temniţă la Aiud. Opţiunea lui pentru Oradea era deplin întemeiată deoarece, fiind, cum îl califică Mircea Tomuş „*un ideolog al mişcării Supplexului…*"[68] hrănindu-şi ideile din bogata informaţie istorică despre români, culeasă din bibliotecile Romei şi Vienei, venea la Darabant ca la un vechi protector al trimiterii la Roma şi militant pentru cauza "Supplexului…". Gândul lui Şincai era să meargă la Viena, punându-şi speranţa într-o audienţă, dar în curând va trebui să-şi mute gândul de la dreptatea cezaro-crăiască. Darabant îl sprijină cu 20 de galbeni pentru drum. La întoarcere Şincai, dezamăgit şi învins, se opreşte iarăşi la Oradea, întărindu-şi prin erudiţia sa prieteniile printre intelectualii români şi maghiari. Căutând o formă de viaţă demnă de sine, încearcă să obţină postul liber atunci de director al şcolilor române din Bihor, fiind sprijinit de Ioan Corneli. Nu reuşeşte, fiind preferat un anonim local şi rătăceşte un an prin Transilvania, rău tratat de autorităţi şi desigur bine primit prin sate de învăţătorii şcolarizaţi de el la Blaj. În 1803 încheindu-se ciclul didactic de şase

istoria iluminismului românesc din Transilvania - Ioan Corneli (1762-1848): Teză de doctorat. Oradea, Universitatea - Facultatea de litere, 2003, p. 25-30.

[66] David Prodan, ***Supplex Libellus Valachorum***: Ediţie nouă refăcută, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1967, p. 39.

[67] Scrisoarea din 30 octombrie 1791. Prima analiză a fondului de scrisori de la Oradea, la Nicolae Iorga, ***Istoria***, vol. 2, 1928, reeditate 1969, p. 147 şi 175: ***Corespondenţa cu Corneli***. Apoi mai amplu, la Mircea Tomuş, ***op. cit.***, passim; Constantin Mălinaş, ***op. cit.***, p. 21-42, 140-150.

[68] Mircea Tomuş, ***op. cit.***, p. 84.

BDD-A19304 © 2004 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:28:15 UTC)

ani, asumat de Şincai faţă de copiii Toma, Ioan şi Gheorghe ai contelui Daniel Vass de Ţaga, timp în care, după cum spune, „*nu puteam uita de istoria daco-romană sau valahică...*”[69] istoricul îşi punea întrebarea revenirii în viaţa publică şi se decide din nou pentru Oradea. Opţiunea aceasta într-un moment de răscruce, cu un nou comportament social, umil în aparenţă, dar de mare decizie şi potenţial interior, ni se pare cea mai grăitoare dovadă pentru specificul Orăzii, unde după eşuarea ***Supplexului***… se făceau eforturi de supravieţuire în forme culturale moderate a mişcării de emancipare a românilor. Nu e lipsit de importanţă că Episcopia de Oradea dispunea şi de colonia română din Buda, mică dar puternică economic şi avea tot acolo răspunderi şi om pentru tipărirea cărţilor în limba română la tipografia regească a universităţii din capitala Ungariei: „*unde se va stabilii începând de atunci pentru o bucată de timp centrul cel mai activ al culturii româneşti din imperiu, prin ostenelile fructuoase ale unor benedictini ai scrisului nostru...*”[70] La Oradea, cum spune A. Papiu Ilarian: „*toţi cu bucurie şi cu inima deschisă îmbrăţişară pre celeberimul Şincai*.”[71] Rămase trei luni în casa lui Darabant, stând zilnic la masa-i ospitalieră. Pe atunci Engel, rivalul lui de la Viena, pregătea istoria românilor, ceruse şi primea documente despre români, de la Blaj şi de la Oradea. Sub supravegherea lui Samuil Vulcan aici se traducea „pe lătinie” pentru Engel, cronica lui Miron Costin, după cum va consemna Şincai însuşi într-o digresiune la anul 1449 din ***Hronica românilor***.[72] El constată cu bucurie că atât Samuil Vulcan cât şi George Farcaş, despre care spune „*întotdeauna l-am găsit citind şi scriind*,” aveau gata pentru tipar o sumedenie de manuscrise în limba română, totalizând mai multe volume şi care tipărite s-ar fi integrat în conceptul lui Ioan Bianu de bibliografie românească veche. Dintre intelectualii locali, s-a apropiat de slovacul Mihail Tertina, erudit de formaţie clasică, prodirector al gimnaziului, unde preda arta poetică, posesor al unor titluri academice din Europa şi adept al lui Bachus.[73] Şincai îl vedea zilnic, purtau discuţii şi-i cerceta biblioteca, analizau cultura Europei şi revoluţia franceză. Tertina i-a dat să citească din opera poetică a lui Ladislau Nagy de Periceiu (Sălaj) şi apoi i-a mijlocit întâlnirea cu poetul maghiar de expresie latină, a cărui operă a stârnit admiraţia învăţatului român. Stima devenind reciprocă, Ladislau

[69] ***Ibidem***, p. 113-114. Vezi şi notele ***Elegiei*** de la 1804.

[70] Tomuş, Mircea, ***op. cit***., p. 86.

[71] Papiu-Ilarian, A. ***op. cit.***, p. 21.

[72] Şincai, G. ***Opere***. Ediţia Florea Fugaru. Bucureşti, Editura pentru literatură, 1969. Tom. 2, p. 28.

[73] Tomuş, Mircea, ***op. cit***., p. 114-115.

BDD-A19304 © 2004 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:28:15 UTC)

Nagy i-a propus colaborarea la antologia de versuri omagiale, ce voia s-o adreseze bărbaţilor de frunte ai Aradului.[74] Din această relaţie se va naşte o importantă pagină de cultură comună româno-maghiaro-slovacă. În volumul editat de Ladislau Nagy în 1804, sub titlul ***Orodias*** lui Şincai i se tipăreşte ***Elegia...*** de 91 de distihuri latine în hexametri, însoţită de 27, (sau 29, după T. Tomuş) note explicative şi care este de fapt o autobiografie în care autorul îşi desenează drumul vieţii, idealurile, dar şi piedicile de care s-a izbit.[75] Deşi avea ca model elegiile exaltate ale lui Tertina şi Ladislau Nagy, Şincai dă dovadă de măsură în evaluarea realizărilor sale de până acum, e reţinut în aprecieri, nu aminteşte numele inamicilor, având în autoanaliză o distanţare care, ferindu-l de noi neplăceri, să-i permită să comunice adevărul. ***Elegia***… cu notele ei este fundamentală pentru cercetător şi a fost intens folosită, începând cu T. Cipariu, care, iniţial, se pare că nu a înţeles importanţa ei, dar a revenit ulterior, şi până în zilele noastre. În ***Elegie***… Oradea e numită de autor „*dulcea lui mamă, lăcaşul de Muze*," sau „*cetatea cu învăţăturile în floare, care, prielnică, sprijinitori îmi nutrea o mulţime*." Istoricul descrie cu insistentă „*pe ocrotitorii mei de acolo ... cărora cinste le-am dat în casa prietenă mie*." La Oradea în 1803, spune Şincai, „*pe la mulţi ... am fost eu atuncea, pe care / Mi s-a întâmplat să-i cunosc din popor sau din nobilime / Mulţi doar acolo-s în floare, nu numai prin steme de nobili.*" Am citat din traducerea făcută de Theodor Naum, Nestorul latiniştilor români şi publicată în 1940 în, revista ***Gând românesc***.[76] Cu o scrisoare de recomandare din partea lui Tertina,

---

[74] ***Ibidem***, p. 17; Mălinaş Constantin, ***Gheorghe Şincai şi Ladislau Nagy de Periceiu***, în ***Năzuinţa***, Zalău, februarie 1979, p. 2; Idem, ***Gheorghe Şincai şi Oradea***, în Crişana, 16 martie 1979, p. 2; Idem, ***Gheorghe Şincai - 225 de ani de la naştere***, în Crişana, 28 februarie 1979, p. 9.

[75] ***Orodias*** / Ladislau Nagy de Peretsen nobilis hung. Magno-Varadinensis comitatus Aradinensis jurati adsessoris et ducalis mineralogicae Societatis jenensis sodalis. Liber primus: [Antologie de elegii în limba latină]. Magno-Varadini: Typis et sumtibus Antonii Gottlieb Maramorosiensis, 1804. Între p. 189-221, în ***Coronis partis secundis Oradiadis*** apare ***Elegia XXV***, semnată de George Şinkai de Eadem, scrisă la anul 1803, din casa de vară a episcopului Ignatie Darabant: „*ex Episcopali Darabanthiano Tusculano*."

[76] ***Elegia XXV***. Nobilis Transilvani, Georgii Sinkai de Eadem, AA.LL.Philos et SS. Theol. Doctoris romani, in Magno Transilvaniae Principatu Scholarum Vernacularum Valachico - Catholicarum Emeriti Directoris, data ad Auctorem ***Orodiadis***, Magno - Varadini ipso Festo die S. Michaelis Archangeli A. 1803. ex Episcopali Darabanthiano Tusculano. În volumul ***Orodias*** (vezi nota 15), p. 189-221. Descrise în ***Bibliografia românească veche***, vol. 2, nr. 911, apoi la Constantin

BDD-A19304 © 2004 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:28:15 UTC)

dezvăluită în 1927 de A. Veress,[77] Şincai soseşte la Buda în noiembrie 1803 şi va rămâne acolo mai mulţi ani fecunzi, câştigând bune relaţii cu istoricii celebri ai Ungariei, Stephanus Katona şi mai ales Kovachich Marton György, lângă care a lucrat intens şi fără salar, îngrijindu-se ca un director de Muzeul Juridic Diplomaic Istoric şi având acces în colecţiile de documente şi manuscrise ale Bibliotecii Universităţii şi ale Bibliotecii Naţionale „Szécsenyi," înfiinţată în 1802 şi condusă de ex orădeanul Miller J. Ferdinand. În toţi aceşti ani Şincai a fost ajutat băneşte de Darabant şi Ioan Corneli, cu cel din urmă purtând o îndelungată corespondenţă.[78] Sprijinul prietenilor orădeni a fost important şi pentru dobândirea şi păstrarea postului de corector al cărţii româneşti la tipografia universităţii, cea ce i-a asigurat o stare financiară mai favorabilă preocupărilor sale. Datorăm lui A. Veress o preţioasă informaţie, despre programul zilnic de lucru a lui Şincai, culeasă din scrisoarea către Corneli, datată la 31 iulie 1804: „*Trăind numai din corectură, aceleia la zi dacă-i*

Mălinaş, ***Catalog de carte românească veche 1643-1830***, Oradea: Editura Mihai Eminescu, 1993, p. 84. Bibliografia principală: Semnalată mai întâi de Timotei Cipariu în 1841: Şincai, în ***Foaie pentru minte, inimă şi literatură***, Braşov. An 4, nr. 42, 1841, p. 329-334; Acelaşi reproduce ***Elegia*** în două locuri, la 1855-1868: ***Din cronica romaniloru de G. Şincai***, în ***Acte şi Fragmente***, Blasiu. 1855, p. 192-217; ***Biografia lui G. Şincai scrisă de el însuşi***, în **Arhivu pentru filologia şi istoria**, Blaj. An 2, nr. 13, 1868, p. 247; nr. 14, p. 274-276; nr. 15, p. 290-297; A. Papiu-Ilarian, ***Viaţa, operele şi ideile lui Şincai din Şinca***, Bucureşti: Tipografia Naţională, 1869, p. 106-126, inclusiv notele şi comentarii adause de editor. Textul ***Elegiei*** se redă în prima ediţie cu litere latine a ***Cronicii*** lui Şincai, de la 1886: Şincai din Sinea, Gheorghie. ***Cronica Românilor şi a mai multor Neamuri*** / Ediţiunea a doua tipărită de Ministerul Cultelor şi Instrucţiuni Publice, [îngrijită de istoricul Gr. Tocilescu]. Bucureşti, Tipografia Academiei Române, 1886, p. 5-9. Semnalată de Andrei Veress, ***Bibliografia româno-ungară***. Vol. 2: ***Românii în literatura ungară şi ungurii în literatura română (1781-1838)***. Bucureşti, Cartea românească, 1931, p. 138. nr. 911. Tradusă în limba română (fără note) de către marele latinist Theodor A. Naum şi publicată astfel pentru prima dată în revista ***Gând românesc***, Cluj, an 8, nr. 1-4, 1940, p. 54-59, cu note proprii. Reluată de dr. Mihai Gherman în antologia ***Şcoala Ardeleană***. (Poezii, proză, tălmăciri), ediţie îngrijită, prefaţă, note şi glosar de Mihai Gherman). Cluj-Napoca, Ed. Dacia, 1977, p. 49-58. Circulă părerea că prof. Teodor Sav ar fi realizat şi o traducere integrală a notelor ***Elegiei***, de care încercăm să facem rost, pentru o reeditare bilingvă completă la Oradea, cu ocazia bicentenarului 1804-2004.

[77] Veress, Andrei. ***Note şi scrisori şincaiene***. Bucureşti, Academia Română, 1927, p. 479-509; ***Ibidem***, în revista ***Transilvania***, an 59, 1927, p. 145-147.

[78] Mircea Tomuş, ***op. cit.*** p. 121-130; Constantin Mălinaş, ***op. cit***., p. 21-36.

BDD-A19304 © 2004 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:28:15 UTC)

jertfesc mai mult de două ore, tot restul timpului îl consacru naţiunii, deoarece eu în locuinţa mea din cetate la Wienner Thor mă scol dis-de-dimineaţă la ora 4 mă aşez la masă, corectez, scriu sau citesc până la opt şi jumătate, atunci merg la Pesta şi la ora nouă intru în vreo bibliotecă. Acolo până la douăsprezece citesc mai ales manuscrise la care foarte greu am avut acces, apoi mă reîntorc în cetate să iau masa, isprăvind pe la ora două masa. O jumătate de oră o dau destinderii sufleteşti, plimbându-mă cu unii şi cu alţii, la două şi jumătate mă duc din nou la Pesta şi de la trei la şase sunt din nou în bibliotecă, după masa reîntors la Buda peste o jumătate [de oră] mă apuc iar de lucru, până la opt, dar asta nu totdeauna, căci adeseori fac vizite, uneori eu sunt vizitat, iar la opt seara, după alergătură, merg şi mănânc şi beau, dacă am ce, în sfârşit la ora zece vin la culcare. Martori despre aceasta invoc Buda şi Pesta, căci sunt cunoscut la foarte mulţi, mai ales învăţaţi."[79]

Respectarea acestui orar cerea un organism de fier, cu resurse ieşite din comun şi o pasiune îndârjită pentru istoria românilor pe care, după cum scria lui Corneli, „*o completez aproape în fiecare zi şi o voi completa până la vârf, dacă voi trăi căci am un câmp foarte îmbelşugat*." Deoarece nu ne-am propus să arătăm cum Şincai a refăcut handicapul istoriografiei româneşti, legând-o la pulsul istoriografiei arcivistice europene, dând un material despre români cum va mai aduna numai Xenopol în istoria sa publicată după 1888, ne vom rezuma în a arăta că a patra venire a lui Şincai la Oradea se produce în anul 1811, probabil în februarie. Istoricul va rămâne aproape un an în preajma noului episcop Samuil Vulcan, lucrând intens la ***Hronica***. În 2 noiembrie 1811, îi comunică în scris: „*După ce cu multă osteneală am alcătuit cronica daco-românilor, până la timpul împărătesei Maria Tereza , socot că înainte de toate nu am altceva de făcut, decât să rog cu umilinţă pe Ilustratea Voastră ca pentru revizuirea ei să binevoiască a numi graţios pe cine va voi...*"[80] Deci opera sa de temelie şi-a terminat-o la Oradea şi aici a supus-o voinţei lui Samuil Vulcan, noul Mecena şi vechi amic, de a cărui bunăvoinţă îşi lega, desigur, speranţele tipăririi ei. Că Şincai a intenţionat şi a sperat să tipărească ***Hronica*** la Oradea, unde atunci funcţionau două tipografii, o probează faptul că depune manuscrisul la cenzura de aici şi obţine la 6 martie 1812 (6 mai, ap. M. Tomuş), aprobarea cenzorului Anton Szerdahelyi, dar nu găseşte editor care să achite costurile. Episcopul Samuil Vulcan a ezitat să plătească editarea cronicii,

[79] Mircea Tomuş, ***op. cit.*** pag. 132-133; Veress, Andrei. ***Tipografia românească din Buda***, în ***Boabe de grâu***. An 3, 1932, p. 593.

[80] A. Papiu-Ilarian, ***op. cit***., p. 27.

BDD-A19304 © 2004 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:28:15 UTC)

motivând prin cheltuielile mari, cu ridicarea bisericii catedrale „Sfântul Nicolae."

Potrivit dorinţei testamentare, exprimate încă în 1808, când era bântuit de nesiguranţa în viitor, Şincai lasă manuscrisele sale lui Samuil Vulcan, „*cu condiţia ca dieceza să continue lucrarea*."[81] Terminând-o, apoi, el însuşi, tot aici, face o copie cu care umblă în desagă prin Transilvania, căutând editor şi avizul cenzurii, cel de la Oradea fiindu-i contestat la Alba-Iulia şi Cluj.[82] Din aceşti ani se ştiu puţine date despre el, mai mult a înflorit legenda. A cincea venire la Oradea şi ultima, se produce în 1812, vara sau toamna. A sosit pe jos, cu toiagul în mână şi desagii în spinare, plin de mîhnire: „*Samuile, să mă primeşti iar în curte-ţi, nu pre nimicu, dar voiu să-ţi fac o copie din Chronica pentru că mă vei ţine*."[83] A stat câtva, făcând parţial copia şi a plecat, pierzându-i-se urma. S-a ştiut de moartea sa abia în 1866, din Gazeta ***Concordia*** nr. 51 (514), unde se publica o matricolă ce-i arăta sfârşitul în 1816 la Sinea (lângă Kosice, în Slovacia), unde nu i s-a putut indentifica mormântul.[84]

Manuscrisele i-au rămas Oradiei şi au proliferat în copii, cunoscând şi o circulaţie demnă de atenţie către Bucureşti şi Iaşi, de unde s-au întors înapoi la Oradea, în a doua jumătate a veacului al XIX – lea.[85] De pe o copie a învăţat

---

[81] În acel moment la Oradea funcţionau două tipografii, a lui Antal Gottlieb Maramorosiensis, închiriată cu privilegiu de la Seminariul Episcopiei Romano-catolice, respectiv una privată a lui Michail Szigethy (adusă de la Diosig). cf. Constantin Mălinaş, ***Tipografi, tipografii şi edituri în Bihor***, 1565-1948. Oradea, Editura Mihai Eminescu, 1995, p. 10-11; Nicolae Iorga, ***Istoria literaturii române în secolul al XVIII-lea***, vol. 2. Bucureşti, Ed. didactică şi pedagogică, 1969, p. 179.

[82] Nicolae Iorga, ***op. cit***., p. 180.

[83] A. Papiu-Ilarian, ***op. cit***, p. 26-27.

[84] Revista ***Concordia***, Budapesta, nr. 51 din 1866; Cu reluare de A. Papiu Ilarian, op. cit., la 1869. Poezie: Iustin Popfin, ***Moartea lui George Şincai***, în ***Familia***, Pesta, an 6, 1870, p. 400-401; Nicolae Iorga, ***Istoria literaturii române în secolul al XVIII-lea***, ed. 1969, vol. 2, p. 180-181; Z. Pâclisanu, ***Locul morţii lui Gheorghe Şincai***, în ***Cultura creştină***, Blaj. An 16, 1936, p. 476-478; V. Ciocean, ***Legendă şi adevăr privind moartea lui Şincai la Bobota***, în ***Acta Musei Porolisensis***, Zalău, 1977, p. 237-244; Ion Lungu, ***Un monument peren lui Gheorghe Şincai***, în ***Tribuna***. Cluj. An 23, nr. 9, 1 martie 1979, p. 1; M. Tomuş, ***op. cit.*** p. 232-234.

[85] Iosif Pervain, ***Studii de literatură română***. Cluj-Napoca: Ed. Dacia, 1971, p. 73-112. În special a se vedea capitolul ***Odiseea ediţiei profesorului Alexandru Gavra din Hronica***, despre destinul editorial şi traseele urmate de manuscrisele şincaiene de la Oradea.

BDD-A19304 © 2004 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:28:15 UTC)

istorie M. Kogălniceanu, iar Eminescu a făcut însemnări pe una din primele ediţii parţiale, ale unei copii ajunse la Iaşi. Duse la Cluj-Napoca după al doilea război mondial, manuscrisele stau la baza ediţiei ştiinţifice a operelor lui Şincai, începută de Florea Fugaru în 1967 şi ajunse la volumul patru.[86] Precum stau şi la baza altor ediţii şi editări ştiinţifice din ultimile decenii.

Credem că mulţimea datelor extrase din istoriografia problemei, probează nu numai biografic, dar şi ideatic, legătura dintre Şincai şi Oradea, în special pentru partea a doua a vieţii lui, decisivă în formarea şi terminarea ***Hronicii***. Aici a găsit ilustrul învăţat oaza de linişte şi prietenie, din care se fortifica, chiar dacă nu cu toate speranţele îndeplinite. Orădenii i-au păstrat manuscrisele peste un secol şi jumătate, şi i-au cultivat memoria în numeroase manifestări de conştiinţă publică, la care le vom adăuga şi pe cele din acest an aniversar.

---

[86] Gheorghe Şincai, ***Hronica românilor şi a mai multor neamuri***, încât au fost ele aşa de amestecate cu românii, cât lucrurile, întâmplările şi faptele unora faţă de ale altora nu se pot scrie pre înţeles, din mai multe mii de autori în decursul de 34 de ani culeasă şi după anii de la naşterea Domnului nostru Isus Hristos alcătuită de Gheorghe Şincai din Sinea, doctorul filozofiei şi al teologiei, fostul director al şcoalei naţionaliste din toată ţara Ardealului şi diortositoriul cărţilor în Crăiesca tipografie a Universităţii ungureşti din Pesta.

❖ **Prima tipărire**, parţială, în ***Calendarul de Buda***, 1808, p. 1-40, cuprinzând anii 86-169 din ***Hronică***. ***Idem***, 1809, p. 41-80, cu anii 174-264, limba română cu litere chirilice.

❖ **Iaşi, 1843**. Editor Gherman Vida, Tipografia Mitropoliei, 504 p., redă ms copie a orădeanului Mărcuţiu, anii 86-999.

❖ **Buda, 1844**. Ediţie parţială a orădeanului Alexandru Gavra, cu litere chirilice, 700 p., redă anii 86-1383, deşi pe pagina de titlu scrie 86-1439.

❖ **Iaşi, 1853-1854**. Prima editare integrală (anii 86-1739), în trei volume, cu litere chirilice, la centenarul naşterii lui Gh. Şincai. Prin comisia numită de Domnul Alexandru Ghica. Raritate bibliofilă.

❖ **Bucureşti, 1886**. Ediţie integrală a Academiei Române, prima cu litere latine, îngrijită de istoricul Gr. Tocilescu.

❖ **Bucureşti, 1967-1973**. ***Opere***, în patru volume, ediţie ştiinţifică de Florea Fugaru, note şi prefaţă de Manole Neagoe. Primele trei volume redau cronica în româneşte, volumul patru redă varianta prescurtată de Şincai, în limba latină, pt. anii 86-1152.

❖ **Bucureşti, 1978**. Reluare în patru volume, la aceeaşi Editură Minerva, ediţie populară în „Biblioteca pentru toţi."

BDD-A19304 © 2004 Biblioteca Județeană Mureș
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:28:15 UTC)

Gheorghe Şincai and Oradea

Abstract

It is well-known today that Oradea represented in the past some kind of a refuge or a shelter for Gheorghe Şincai, whose life was but a series of misfortunes and difficult moments. His connections with this town were more than cultural or professional; we may speak about spiritual connections.

Oradea always attracted young scholars because of its cultural development at the end of the 18th century and the beginning of the 19th century. But Şincai became more attracted to it after 1794, not because of its professional possibilities, but because of his private conflict with the bishop Bob. He will find there a good friend and protector – the bishop Ignatie Darabant.

The second period of his staying at Oradea began in 1803 when he finished the education of young nobles Wass. He chose Oradea again because, since Blaj was declining, it became one of the most important Romanian cultural and political centers.

Şincai will come back at Oradea for an year, starting with 1811, where he will finish his masterpiece – ***Hronica românilor***…– and will try to publish it.

His last staying at Oradea, took place in the autumn 1812. He will ask once again for accomodation at Darabant' s house in change of a copy from ***Hronica românilor***… In fact, he will put his manuscript in Samuil Vulcan' s custody, at Oradea and, as a reward, Bihor County Library is today called after his name.

BDD-A19304 © 2004 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:28:15 UTC)